

Äänten organisoinnin opetuksesta

Tommi Nieminen
Itä-Suomen yliopisto

2. Kirjoittamisen tutkimuksen päivät
Jyväskylä 17.–18. toukokuuta 2017

ITÄ-SUOMEN
YLIOPISTO

1 Johdanto

2 Mallintaminen ja pedagogia

3 Essee ja ajattelu

- äänen käsite ja merkitys

Yleensä helpoin teema. Auttaa jäsentämään tekstiä ja miettimään sitä uudella tavalla.

- äänen mallintaminen ja havainnollistaminen teksteistä

Sarjakuvamenetelmä: missä toimii, miten toimii, millaisia rajoituksia. Onko liian yksiulotteinen? Ehdottomana etuna terminologinen keveys.

- tekstilajien erot äänen käytössä – niin määrässä kuin tyyppissä – ja tavoitellut kohdetekstilajit (ennen kaikkea tieteellinen diskurssi)

Teeman merkitys riippuu paljon opetuksen (kurssin) tavoitteista.

- ”kirjoittaminen ajatteluna” -ajattelu ja sen ongelmat (kartesiolaisuuden peikko)

Ajankohtainen teema. Johtaako kirjoittamisopetuksen puolustus itsessään ongelmiin?

Tekstilajit eroavat äänten käytöltään

- tekstilajit eroavat suuresti sen suhteen, miten erilähtöisiä ääniä tuodaan tekstiin
- kun puhutaan aloittelevista yliopisto-opiskelijoista:
 - kuinka vieras on tieteellisen tekstin diskursiivinen maailma heille *lukijoina*?
 - millaisia tekstilajeja he ovat *kirjoittajina* kokeneet?
 - millainen asenne koulussa on *tekstityöhön* otettu?
- viimeaikaisessa julkisessa keskustelussa (HS, mielipidesivu) on nostettu voimakkaasti esiin kirjoittamista ajattelun välineenä: mitä seuraamuksia tällä käsityksellä voi olla, kun keskustelun lähtökohtana on kouluaine?

1 Johdanto

2 Mallintaminen ja pedagogia

3 Essee ja ajattelu

Esimerkki ekavuotisen tieteellisestä esseestä

Yhteiskunnan muuttuessa, myös vaatimukset lukutaidon suhteen ovat kasvaneet, jolloin heikot lukijat jäävät väistämättä jalkoihin. Lukutaito on nyky-yhteiskunnassa avaintaito, jota tarvitaan niin työssä, opiskelussa, harrastuksissa kuin jokapäiväisissä arjen tilanteissa. Lukutaito ei enää ole vain mekaaninen kyky toistaa kirjoitettu sisältö, vaan monipuolinen taitojen, tietojen ja strategioiden yhdistelmä. Yksilön kannalta lukutaito on keino muun muassa uuden oppimiseen ja aktiiviseen yhteiskunnalliseen toimintaan. Yhteiskunnallisesti lukutaito taas tarkoittaa väestön koulutettavuuden, työllistettävyyden, taloudellisen kilpailukyvyn ja kulttuurisen kehityksen pohjaa. Heikko lukutaito ennustaakin syrjäytymistä jatko-opinnoista, työstä, ja yhteiskunnallisesta toiminnasta. (Malin 2006, 15-16.)

KYSYMYKSI: Kuka tekstin kulloinkin on äänessä?

Tiede ääninä

- tieteen diskurssissa vieraiden äänten asettelu on keskeinen tapa rakentaa tekstiä: vain harvoin on väittämiä, jotka eivät palautuisi ääniin (tai aineistoon)
- kirjoittaja asettuu yhdeksi henkilöksi ”keskustelemaan aiheesta” tiedeyhteisön jäsenten kanssa

Tieteellinen diskurssi ja sen haasteet

- tieteiden diskurssin keskeisiä ohjaavia periaatteita ovat:
 - a) vertaisuus
 - b) luotettavuus (joka käytännössä toteutuu tarkistettavuutena)
 - c) askelittaisuus (väittämät johdetaan toisista väittämistä loogisesti)
- aloittavalla tiedekirjoittajalla tapaa olla kaksi perusvirhettä:
 - 1 oman äänen heikkous – kirjoittaja *kertoo* ja *ohjaa*, ei sano, ja toisaalta sanoessaan puhuttelee paremmin tietäviä
 - 2 muiden äänten vuorottelun mekaniikka – kukin ääni pääsee vuorollaan dominoimaan diskurssia, keskustelua äänten kesken ei synny
- tieteellisen kirjoittamisen opetus osaa jo hyvin *teknisen* ohjauksen: opastaa merkitsemään vieraat äänet huolella merkitä vieraiksi
- äänten alistaminen tekstin omalle äänelle on vaikeampi haaste

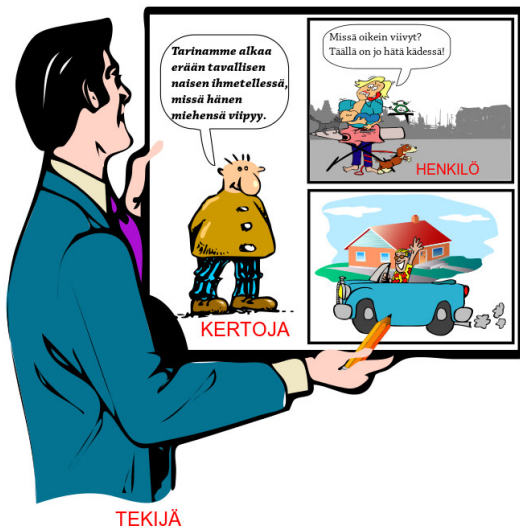

Tuskastuttavan vaikea "tekijä"

- *tekijän* käsite on turhauttavan helppo selittää väärin tai epäselvästi
- ongelmana on saada opiskelija ymmärtämään tekijyyden eri tasot:
 - hän itse ajallisena, psykofyysisenä, elävänä olentona, jolle opettaja puhuu
 - se tekstuaalinen olento, joka jättää tekstiin jälkensä näkymättä siinä varsinaisesti itse
 - ne tekstijaksot, joilla opiskelija rakentaa tekstiään ja kuljettaa sitä eteenpäin "sanomatta" varsinaisesti mitään aiheestaan
 - ...ja lopulta totta kai ne tekstijaksot, joissa opiskelija puhuu aiheestaan, esittää omia kantojaan, tulkitsee
- jo tekstin käsittelyn onnistumiseksi näistä ensimmäinen pudotetaan pelistä pois: ohjeeksi annetaan "älä kirjoita sieluasi tekstiin", "irtaudu tekstistäsi"

Sarjakuvamenetelmä

Kirjoittajan kolme minää

narratologisesti kirjoittajan minuus suhteessa hänen tekstiinsä voidaan mallintaa monin tavoin, mutta seuraavalla jaolla voisi ajatella olevan **pedagogista** arvoa:

- 1 henkilöhahmo-minä:** perustavin rooli, joka yleensä helpoin ymmärtää – tekstiminä, joka puhuu siinä kuin muutkin äänet
- 2 kertoja-minä:** ennen kaikkea **metatekstiin** liittyvä rooli, jota on kohtalaisen helppo havainnollistaa (ainakin sarjakuvamenetelmän kautta)
- 3 sommittelijaminä¹:** hankalin rooli – kapellimestari, joka seisoo ”orkesterin” ja kuulijan ”katselukulman” ulkopuolella

¹Aikaisemmin minulla mm. ”sisäistekijä”, mutta tämä on osoittautunut narratologisesti ongelmalliseksi.

Tässä työssä kuitenkin tarkastelen direktiivejä kirjoitetusta kielestä, joten korvaan termin lausuma termillä ehdollinen direktiivinen ilmaus. Sillä tarkoitan sellaista virkkeen laajuista kokonaisuutta, jossa esimerkiksi lääkäriissä käynnille asetetaan jotakin asiointilaa koskeva ehto sivulauseella.

⇒ tekijä määrittelijänä, päätösten tekijänä ja tosiasioiden ääneen lausujana

Aluksi kerron tarkemmin tutkimusaiheestani ja tutkimuksen teoriataustasta, ja sitten esittelen aineistoni ja menetelmäni. Tämän jälkeen ovat vuorossa varsinaiset käsittelyluvut, joissa esittelen tutkimustuloksiani kuvakirjojen lauseiden ja virkkeiden tyypillisiä ominaisuuksia lause- ja virkepituuksien ja lauseenjäsenten, lausetyyppien sekä pää- ja sivulauseiden osalta. Muista kielellisiä piirteitä koskevista huomioista kerron luvussa 4. Luku 5 on loppuluku, jossa vedän päätelmiäni yhteen.

⇒ tekijä tekstinsä ohjaajana, lukijan huomion suuntaajana ja oppaana

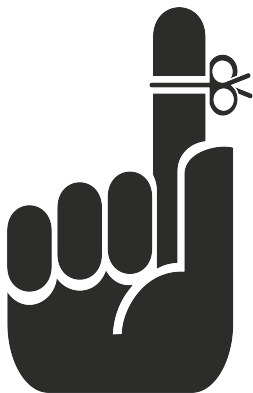

- tekstiminän rooleista opiskelijan tavallisesti hankalin ymmärtää
- minä-henkilö ja kertoja *näkyvät* tekstipinnassa, sommittelija ei (ainakaan samoin)
- sommittelija vastaa siitä, mitkä äänet ylipäänsä pääsevät esille, missä järjestyksessä ja millä tavoin
- sommittelija hallitsee myös kertojaa: tekstin **konstruktio** (sommitelma) on kokonaisuudessaan tämän sommittelijan luomus

Nyrkkisääntö?

- onko olemassa mitään nyrkkisääntöä sommittelijan havainnollistamiseksi?
- palataan sarjakuvaesimerkkiin: tekijä seisoo teoksensa vierellä, mutta mitä hänestä *jää jäljelle* teokseen?
- tekijä tekee valintoja, joita emme lukijoina näe ääniksi: sarjakuvassa kuvakokojen valinta, ruutujen asettelu (kaikkine ääriesimerkkeineen), tarinan aikajanan kuvattavien kohtien poiminta...
- tieteelliseen tekstiin tuotuna: helpointa on havaita *jäsennys*:
 - koko tekstin tasolla: numeroidut alaluvut
 - lukujen sisällä: kappaleiden muodostama tekstin juoni

- vieraat äänet on helppo valita ja "kehystää" (siirtää puhekupliin), mutta helposti jää näkemättä sommittelijan näkymätön kädenjälki: miksi juuri tämä ääni juuri nyt ja juuri tämän verran
- kappaleiden sisällä vaihdetaan jo kertojarooliin: alun ja lopun sidospisteet edeltävään tekstiin voivat olla ääntä, jolla tekijä tulee tekstiin mukaan
- roolien eriävyyden korostamisessa on kuitenkin mieltä muutenkin kuin tutkimusnäkökulmasta, koska sommittelijaa ei saa pelkistää näkyvään tekstiin

1 Johdanto

2 Mallintaminen ja pedagogia

3 Essee ja ajattelu

Kirjoittaminen ajatteluna?

törmäys viimeaikaiseen keskusteluun äidinkielen ylioppilaskokeen uudistamisesta:

Pitkää tekstiä kirjoittaessaan ihminen on olemassaolonsa ytimessä. Nuoren ihmisen identiteettiä kehittää juuri essee, jossa hän voi pohtia näkemyksiään lukemansa tiedon ja omien kokemustensa pohjalta.

Esseiden kirjoittaminen lukiossa on ajattelutaitojen harjoittelua.

(Helena Ruuska, Helsingin normaalilyseo & Tuula Uusi-Hallila, Helsingin Suomalainen Yhteiskoulu, HS MieliPide 25.4.2017)

Esseen (kouluaineen) ”ajattelu”

- ”essee” kouluaineen merkityksessä on monella tapaa ongelmallinen tekstilaji
- tavallaan mielipidejutun kirjoittajatkin valottavat tätä: ”[kirjoittaja] voi pohtia näkemyksiään lukemansa tiedon ja omien kokemustensa pohjalta”
- lopputuloksena tahtoo olla jäsentymätön teksti, jossa perinteinen kartesiolainen ajattelija-minä käyttää koko ulkomaailmaa aistihavaintona, jolle rakentaa ”ajatuksensa”
- jäsentyneen, loogisen ajattelun sijaan kuullaan monologinen (monologisoiva) ääni
- tämä taas puhuu hallitsemattomasti kenelle tahansa: kuulijakunta ei strukturoidu

Kouluaine vs. tieteellinen esse

- siirtyminen kouluaineista tieteelliseen esseeseen on työlästä
- ongelmaksi tulee juuri se, että kouluaineessa äänen villi sekoittaminen on sallittu, tieteellisessä esseessä ei
- aloitteleva yliopisto-opiskelija joutuu tekemään työtä oppiakseen erittelemään jo esitetyt argumentit irrallaan omista näkemyksistään
- toinen ongelma on kokemuksellisuus (kirjoittaminen ”omien kokemustensa pohjalta”): tieteen käsitys empiriasta on toinen kuin kouluaineen – eroksi nousee *evidentiaalisuus*
- käytännössä siis ”ajattelutaitojen harjoittelu” jää korkeintaan puolitiehen: ajattelu on perinteisesti nähty niin monologisena, että siitä itsestään tulee tieteellisen ajattelutavan este

KIITOS KÄRSIVÄLLISYYDESTÄ!

ITÄ-SUOMEN
YLIOPISTO